

§ 35. Právo vlastnické a dědické.

I. Všelická výroba i výměna hospodářských statků i všelické rozdělování důchodů v hospodářství národním mezi jednotlivé činitele výrobní (podnikatele, dělníky, věřitele) se děje na podkladě určitého právního řádu, zejm. práv majetkových a v první řadě práva, jež poskytuje nejúplnějšiho právního panství nad hospodářskými statky, t. j. práva vlastnického.

Které osoby mohou nabývatí vlastnického práva, které věci mohou býti jeho předmětem, a jaké meze jsou po případě položeny moci vlastníkově, určuje pozitivní právo ve státě.

1.) Dle rozdílnosti subjektů, kterým náleží toto panství nad hospodářskými statky, rozeznáváme vlastnictví

a) pospolité (kolektivní), historicky nejstarší forma, když totiž vlastnické právo přísluší jistým kolektivním svazkům politickým (obec, mir) nebo rodovým (záduha) a j. společenským, požitky jeho však náležejí přímo jednotlivým členům tohoto svazku,

b) vlastnictví individuální, když výhradně a zásadně neobmezené právo nakládati určitou věcí i jejími požitky přísluší určitému hospodářskému subjektu. Dle toho pak, patří-li toto výhradně právo na věc i na její požitky některé korporaci veřejné (státu, zemi, obci) či jedné nebo několika osobám soukromým, lišíme vlastnictví veřejné a soukromé.

2.) Dle předmětu rozeznáváme vlastnictví movité a nemovité, vlastnictví nad statky užitnými a nad prostředky výrobními.

Souhrn všech hospodářských statků, které jsou ve vlastnictví určitého subjektu hospodářského, a všech jeho práv na jiné hospodářské statky (služebnosti, pohledávky) nazýváme jměním (majetkem) a mluvíme pak rovněž zase dle povahy subjektu o majetku soukromém a veřejném.

II. O vzniku a oprávněnosti vlastnictví jsou různé theorie.

1.) Dle teorií s odůvodněním aprioristickým je vlastnictví "kategorií přirozenou", t.j. trvalou, na změnách a historickém vývoji nezávislou, vyvěrající buď

a) z přirozené povahy a individuality člověka, s jehož osobností je bezpodmínečně spojeno (theorie přirozenoprávní, přirozeného vlastnictví, natürliche Eigentumstheorie, Wagner) (Fichte, Krause, Hegel, Stahl);

b) nebo vzchází vlastnictví z hospodářské povahy člověka osobním prospěchem vedeného (natürliche ökonomische Theorie, Wagner);

c) nebo vzešlo z prvotné okupace (theorie staré školy právní, Hugo Grotius) při prvním osazení a v kulturních státech jako výsledek práce (Locke, Bastiat).

2.) Naproti tomu t.zv. theorie legální (Moutesquien, Bentham, Adolf Wagner) prohlašuje vlastnictví za insti-

tuci, která právem obyčejovým nebo zákonným z důvodů účelnosti byla utvořena a tedy též co do subjektu, objektu i rozsahu pozitivním právem dle poměrů a doby kdykoli změněna býti může, tedy za t.zv. kategorii historickoprávní, t.j. na historickém vývoji a pozitivním právu se zakládající.

3.) Veškeré tyto theorie chybuji, že snaží se tak složitou instituci, jako jest vlastnictví k nejrozmanitějším věcem pro nejružnější účely sloužícím, historicky či pojmově vyložití z jediného základního principu nebo jediným způsobem a dle toho posuzovati její absolutní oprávněnost či neoprávněnost. Dějinná zkušenost dotvrzuje však, že vlastnictví vzniklo způsoby nejrozmanitějšími, o jejichž oprávněnosti nebo ethické povaze v konkrétním případě dnes již rozhodovati nelze, i že tudíž oprávněnost individuálního vlastnictví nelze posuzovati a dovozovati abstraktně a všeobecně, nýbrž vždy jen pro jednotlivé hlavní skupiny hospodářských statků dle dočasných potřeb hospodářských a kulturních.

III. Je jasno, že teprv institucí soukromého vlastnictví byl utvořen právní předpoklad individualistické organizace národohospodářské a že individualismu tím většího rozpětí jest poskytnuto, čím širší jest okruh statků, k nimž soukromé vlastnictví se připouští (na př. zda-li jen je statkům movitým či též nemovitým) a čím je toto právo výlučnější a neobmezenější se zřetelem ke prospěchu druhých nebo veškerostí. V těch směrech zejm. římské právo šlo v uznání soukromého vlast-

nického práva mnohem dále nežli právo germánské nebo slovanské.

Rozhodující vliv, jež má vlastnické právo na všechnu společenskou organizaci, vysvětluje též s dostatek, že strany, které usilují o základní změnu dnešního řádu společenského, nasazují páky především proti instituci soukromého vlastnictví, požadujíce jeho zrušení a zavedení pospolitého vlastnictví buď jen k prostředkům výrobním (půdě, surovinám, strojům, atd.) - socialismus, nebo i ke statkům k přímé potřebě člověka sloužícím (užitným) - komunismus.

IV. Dějiny vlastnického práva vykazují základní rozdíl mezi vlastnictvím k půdě s jedné a k věcem movitým s druhé strany. Kdežto k věcem movitým následkem přímého jich vztahu k osobní potřebě (oděv, zbraně, šperky, potraviny i nástroje) se poměrně záhy vyvinulo vlastnictví individuální, shledáváme pozemky u mnoha národů po staletí až do doby nejnovější e vlastnictví pospolitém, které bylo proto do nedávna pokládáno za všeobecný jev v pradějinách národů. Avšak i tam; kde na rvočných stupních vývoje hospodářského a kulturního skutečně rvalo pospolité vlastnictví k pozemkům, ustupovalo toto s přehodem k intenzivnější rolnické výrobě vlastnictví individuálnímu alespoň u půdy orné, kdežto k lesům a pastvinám udržovaly formy společného užívání a pozemky těchto druhů kultur staly často individuálním vlastnictvím veřejných korporací (obcí, štátu, církve), tedy veřejným vlastnictvím určitého veřejného subjektu hospodářského bez společného užívání členů.

Kdežto však Římské právo hledělo zjednati co největší platnosti absolutní povaze individuálního vlastnictví i k pozemkům, práva germánská i slovanská dlouho obmezovala vlastnické právo k půdě ohledy rodinnými a veřejnými. Teprv novější doba vlivem liberalistických názorů dospěla k obecnému rozšíření svobodného práva vlastnického, které principiálně stejně jako osobní svoboda pokládá se za jednu ze základních podmínek rozvoje kulturního a hospodářského.

S druhé strany však množící se rozpory mezi soukromými prospěchy a obecným blahem mají v zápětí, že novodobé právní řády

a) znovu a vždy intenzivněji obmezují dispoziční práva vlastníků na ochranu prospěchu obecného (stavební řády, zdravotní a bezpečnostní předpisy u továren);

b) že dále v rostoucím počtu případů donucují jednotlivce za přiměřenou náhradu svého vlastnictví úplně se vzdáti (vyvlastnění);

c) že vůbec nyní silně se vzmáhá majetek veřejných činitelů, jak pro účely hospodářské (železné dráhy, lesy, doly, plynárny, elektrárny, jatky), tak pro účely kulturní, správní a j. (budovy školní a úřední, ústavy humanitní a zdravotní a pod.).

V. Nutným doplňkem individuálního vlastnictví je právo dědické, bez něhož by účinnost soukromého práva vlastnického byla vždy jen na jednu generaci obmezena a kterým se

tedy výlučně panství individua nad nabytými statky rozšiřuje i přes dobu života samého nabyvatele.

Také dědické právo podléhá historickému vývoji.

Nesvobodní nemají původně dědického práva, jejich pozůstalost připadá zprvu pánovi, teprv později a především u movitého majetku jejich potomkům. Teprv osvobození sedláků v 18. a 19. stol. přineslo s neobmezeností vlastnického práva k půdě i svobodné právo dědické.

Požizování o majetku bývalo i u svobodných osob starému právu cizí; synové bývali již za života otcova pokládáni za spolumajitele a ujímali se plně majetku, když otcové odcházeli na odpočinek. Naproti římskoprávnímu principu rovného nároku všech dětí na veškeren majetek, i nemovitý, a skoro úplnému vyloučení pozůstalého manžela, v jiných právech bývala alespoň co do nemovitého majetku přiznávána přednost jedinému dědici (čekanci). Zbytkem ideje rodinného majetku jest právo potomků či předků na povinný podíl, v některých právech (Anglii, Spojených Státech) arci neuznané.

§ 36. Národní hospodářství, věda a technika.

I. Jako mezi státem a národním hospodářstvím jest analogický poměr vzájemného na se účinkování i mezi dočasným národohospodářským stavem a stavem, v jakém se dočasně nazývá lidské vědění, a to nejen praktické, opírající se o zkuše-